

TAGE JUUL

Tage Juul blev født i Ormslev og giver her sit besyv med en detaljeret skildring om opdelingen af Ormslevs forskellige ejendomme, om beboerne og deres erhverv og hvordan mælkeruten nøjsomt var planlagt.

Erindringerne er skrevet af Tage Juul selv og indsendt af Ormslev-Kolt Lokalhistoriske Arkiv

EN DAG I DET GAMLE ORMSLEV OMKRING 1930–40'ERNE

DE FAMØSE MÆLKERUTER

Vi går en tur ned gennem byen en tidlig sommermorgen. Solen er for længst stået op og skinner fra en næsten skyfri himmel. Lærken slår sine triller ud over den åbne mark, og svalen flyver så let og elegant, mens den jagter de små insekter.

Klokken er halv seks, og bønderne er gået i gang med morgenmalkningen, for at være færdige til mælkekusken kommer.

Lidt senere ser vi, at Thorvald Thomsen kommer gående op mod kirken nede

fra den nederste bydel. Han er ringer og graver, og skal op at ringe solen op nu klokken seks. Og så lyder klokkeklangen ud over egnen. Lidt senere hører vi mælkekusken komme rumlende nede fra den nederste ende af byen. Han kører i en lang flad vogn på træhjul med jernringe. Vejene er grus-/skærveveje, så det giver lidt larm, når man kører på dem. Der kører flere mælketure ud fra Ormslev. Den ene gik mod øst til Niels Kjems, på Havreballe, hvor mælketuren begyndte. Næste stop var mælken fra en lille ejendom og derefter mælken fra Hesselballe. Der står mælkespandene også ude ved den store vej.

Al mælken skulle køres ud til offentlig vej. Skulle det hentes ved gårdene, kostede det ekstra. Det næste stop var i Ormslev hos Sigrid Aagaard på Bernstorn. Hun var enke med fire voksne sønner. Der var tre husmænd længere ude på den sidevej, som også skulle køre deres mælk ind til Ormslev. Der var langt en vinterdag med snevejr — køre mælken helt ude fra Johan Vulf og ind til Ormslev. Mælkekusken tog mælken på højre side ned gennem byen og fra en ejendom under bakkerne. Derfra gik turen ned til mejeriet, som lå nede i stationsbyen, lige ved siden af banen.

Der gik en mælketur fra Constantinsborg, som også tog mælken fra de små ejendomme på Ballevejen. Det var to mælketure, men en tredje tur kørte ud på Gammelsøvej og ud omkring Rishøj, og tog mælken på Koltvejen ind til Ormslev.

En fjerde tur kom ude fra Edslev Knude og Edslev, samt en tur fra Åbo. Der var også en tur fra Skibby.

Når mælken kom til mejeriet, blev den hældt af, vejet, centrifugeret og smørfedt skilt fra mælken. Så blev der hældt returmælk i spandene i form af skummet- og kærnemælk. At syrne mælken kom senere. Mælkekusken tog så returmælken med tilbage til bønderne. Dengang blev der brugt meget returmælk til svin og kalve. Spandene skulde jo gøres rene, når de kom hjem.

GÅRDENE I ORMSLEV

Der er flere gårde uden for byen mod øst. Den første ligger ved Mads' bæk, der kommer oppe fra Fuglekæret i Kolt, og danner skel mellem Ormslev og Stautrup byer. På gården har der i sin tid været en mølle. Om det har været en vandmølle eller en vindmølle, vides ikke. Mads' bæk løber ganske vist lige forbi. Manden hed i 30'erne Søren Petersen eller "Søren i møllen", som vi kaldte ham.

Den næste gård hedder Havreballe, som har været en del af Hesselballe, og har navnet fra den tid. Der blev næsten altid dyrket havre på disse marker, som lå lidt afsides for gården. Den blev udstykket fra Hesselballe i 1879 og overtaget af Rasmus Jensen Juul, søn af Jens Sørensen. På Hovvejen op mod Kolt, ligger der også en gård, "Nødskov" og den ejedes af Halfdan Teilmann. Den var en gang under Ormslev Kirke, og det var en søn af præsten, Samsøe Teilmann, der overtog jorden. Fra Nødskov blev der udstykket en parcel til en søn fra Nødskov, Uffe Teilmann. Han plantede frugttræer på parcellen og gav stedet navnet "Abilgården". På samme vej, men på modsat side af vejen som Nødskov, ligger der to husmandsbrug, som er udstykket fra en gård i Ormslev. Den ene var i sin tid ejet af Rasmus Rasmussen og senere overtaget af sønnen Peter, som var ungkarl, men havde ejendommen i mange år. I nogle år havde han arbejde ude hos andre, og en tid virkede han som tækkemand. Efter hans død er ejendommen blevet handlet med flere gange. Den er på fire tønder land. Lidt længere oppe på vejen ligger en ejendom på samme størrelse, og manden dér hed Søren Kristensen. Den er også blevet handlet med flere gange. På østsiden af Hovvejen ligger endnu en ejendom, som ligger op til Lemming og Kolt byskel. Den var ejet af Arne Poulsen, men ejendommen er nedlagt for at give plads til den nye vej; nemlig Åbo til Hasselager — også kaldet "genvejen". Ved krydset, Gamle Ormslevvej og vejen ned til Constantinsborg, ligger Skytteledet, som i flere år har været afkogereri for døde dyr, men som engang var en firelænget gård, under Constantinsborg, længere tilbage i tiden. Villaen er bygget af Ove Sørensen, som var en stor hestehandler under første verdenskrig. Ejendommen er blevet handlet med flere gange, og noget af jorden er senere blevet solgt fra til byggegrunde og resten til landbrugsjord. Lidt længere ind mod Ormslev, på den anden side af Ormslevvej, ligger en anden lille ejendom på seks-syv tønder land. Den første jeg kan huske, der har ejet den, er Niels Kjems, som vist var gartner, men drev ejendommen i flere år. Inden da købte hans kone Signes fødehjem, der var Naboejendommen. Ejendommen blev overtaget af en søster til Niels Kjems og hendes fætter Jens Andersen, kaldet "Mister". Karen havde en søster hos sig, der var "Mongol". Lige efter denne ejendom går der en vej ind til Hesselballegård, som ligger cirka 400 meter fra offentlig vej. Ejeren, Jens Juul, havde haft den siden 1915, da han overtog den af sin far, Søren Jensen Juul. Hesselballe lå før i tiden bag

Bernstorn, og de var næsten bygget sammen. Den blev flyttet ud på marken i 1849, hvor den ligger nu. Gården blev bygget på en forhøjning mellem to lavninger. Lavningen mod øst kaldes Hasselkjæret, og den fik gården sit navn efter. Ballen var den forhøjning, den blev bygget på. Søren Jensen købte så et lille hus inde i Ormslev for enden af marken.

Den første gård inde i Ormslev hedder Bernstorn. Den har fået sit navn fra det yderste af marken, som i sin tid, da der var kvægpest i landet, blev brugt som dyrekirkegård. Bernstorn, skulle betyde, der hvor dyrene blev begravet. Den del af jorden var i sin tid under Constantinsborg. Hesselballe har også været fæstegård under Constantinsborg i den tid. Den første jeg husker, der har ejet Bernstorn, var en Enkekone, Sigrid Aagaard, som havde fire sønner. Den ene, Knud, gik hjemme som bestyrer. De andre tre havde andre erhverv. Gården blev senere købt af Erhard Borgbjerg, og senere igen er den blevet handlet med flere gange. Den sidste ejer, Svend Åge Sørensen, har haft den siden 1960'erne. (2005).

Bag gården, Bernstorn, ligger et lille hus. Det er det gamle stuehus til Hesselballe, som før i tiden lå her, og var nærmest bygget sammen med Bernstorn. Ad sidevejen, forbi Bernstorn, var der tre husmandssteder, og den yderste lå temmelig langt ude. Manden hed Vulf, der, foruden landbrug, havde en frugtplantage. Lidt længere ude endnu, lå endnu en lille ejendom, hvor manden hed Jønke. Den brændte senere, og jorden blev lagt til naboejendommen. Længere inde mod Ormslev, lå endnu en lille ejendom. Den havde jord nordpå ned mod bakkerne. Den var ejet af Valdemar Poulsen, der foruden at drive jorden, var slagter. Han tog ud på gårdene og slagtede for folk. Ejendommen blev senere solgt til Marinus Lund og senere solgt til en anden mand, som vist var skrothandler. Jorden blev ikke passet og lå nærmest øde hen.

Den første ejendom efter Ormslev var også et lille husmandssted. Her hed manden Peter Krone. Foruden nogle få køer, havde han en grusgrav, hvor han solgte vejmateriale fra.

Ormslev By, 1908, M. Rasmussen.

LOKALSAMFUNDET

Vest for Bernstorn lå et lille hus, hvor Svend Nielsen boede. Han var arbejdsmand. Mellem det hus og den næste gård, var i sin tid en branddam. Den er senere blevet dækket til. Så kommer en gård ved navn "Fruens Minde", som dengang ejedes af Jens Kristian Jensen, som senere solgte den til Jens Sørensen fra Solbjerg. Jens Kristian flyttede ud til Ejstrupholm.

Gården havde marker ud langs Koltvejen og ned nord for gården. Jens Sørensen havde mælketuren omkring Rishøj i flere år, og var snefoged i flere perioder. Og så ville han gerne handle med heste. Det var ikke altid de samme heste, karlene kørte med hver dag. De kunne være skiftet ud i mellemtiden. Bygningerne er senere solgt til Svejstrup og er nu nærmest en handelsplads for Campingvogne. Gården er blevet revet ned og er nyopført på marken ude ved Koltvejen og hedder nu "Lærkegården". Dens nuværende ejer er Sigurd Jensen. Ved siden af Fruens Minde, lå et lille hus ud til vejen. Der boede Kaje og Peter Nielsen i nogle år. Om Sommeren havde de en lille isbod. Ved siden af deres hus, lå et andet lille hus, lidt tilbagetrukket, hvor Klausen og hans kone boede. Klausen havde været med til at anlægge Hammelbanen i sin tid, omkring 1900. Han var vist ingeniør. På sine gamle dage havde han en lille grusgrav neden for bakkerne, hvor han harpede stenene fra gruset. Hans arbejde var nærmest for at få tiden til gå og holde gigten lidt på afstand. Deres søn, Arnold, der vist også var ingeniør, var gift med min mors søster, og de boede i Argentina og havde tre sønner. To af dem, altså mine fætre, kom her til Danmark, som ti-, elleveårige. Den ene boede hos noget familie i Brabrand og den anden i

Fjerritslev. De gik i almindelig kommuneskole. De talte dansk i hjemmet i Argentina, men ellers var det officielle sprog spansk. De gik i skole og blev konfirmeret her i landet, inden de så rejste hjem til Argentina til deres far og yngre bror. Deres mor var død for nogle år siden. Drengene hed Leif og Raul. Leif, der blev udlært som mekaniker, kom tilbage til Danmark senere og arbejdede her i nogle år. Han blev syg og døde.

Så kommer der en lille ejendom, hvor Sine og Søren Svejstrup boede. De havde lidt jord på bakkerne mod nord, og der havde de en grusgrav, hvor de harpede grus og solgte. De kørte det ud i en kassevogn med to heste som trækraft. Jeg har fået fortalt, at Sine tit har læsset gruset i grusgraven, mens Søren kørte det ud med en anden vogn. De havde tre sønner og en datter. Da sønnerne blev voksne, blev et par af dem også vognmænd, men da var det lastbiler, de kørte med. De overtog efterhånden faderens vognmandsforretning. Siden var der kun den ene, Johannes, der drev forretningen i Ormslev. De andre sønner havde deres egne forretninger, andre steder. Johannes blev senere, efter krigen, kørelærer. Han lærte Musse at køre bil i 50'erne. Senere igen stillede han an med campingvogne, som var blevet et godt salgsemne. Han både solgte og lejede dem ud. I Søren Svejstrups tid havde de et rum/stue, i den ene ende af huset, hvor de i nogle år solgte frisk oksekød. Kødet fik de fra slagteren, som købte dyrene fra de omkringboende landmænd. Landmændene fik så pengene fra salget af kødet minus de påløbende udgifter. Priserne på kreaturer var meget lave. Far solgte en ung tyr for 90 kroner, og det siger lidt om priserne på dyr. Landmændene skiftedes til at levere køer/kvier til slagting og salg fra butik. Der var landbrugskrise dengang, og det var ikke nemt at klare skærene i de år.

Ved siden af Svejstrup boede Valdemar Jensen, som var cyklehandler og reparatør. Han boede i et stråtækt hus lidt tilbage for vejen, over for Brugsen, men havde et værksted nede ved vejen. Dernæst kommer Brugsen, "Fruebjerg". Den gamle butik var i forlængelse med beboelsen og med en lille bygning bag ved Brugsen til lager af forskellige varer. Foran Brugsen var der en have med en gang ned i midten. Prydhave på den ene side af gangen og urtehave på den anden side. Og ude ved hver side af haven, var der vej, så man kunne køre rundt omkring Brugsen. Nede ved vejen,

og for enden af gangen, var der en benzintank. Uddeleren eller hans kommis kom og pumpede benzin på bilen, når der kom kunder, og så gik man op i forretningen og betalte.

Bag Brugsen boede slagteren, Svend Poulsen. Han havde et slagteri i enden af beboelsen. Han købte dyr, slagtede og solgte kødet fra butikken. Han tog også ud og slagtede for folk. Dagen efter grisen eller kalven var blevet kold, kom Svend og parterede dyret. Kødet og flæsket fra dyrene blev enten lagt i et kar og saltet. eller det blev røget. I mellemtiden var der så lavet sortpølse af blodet fra grisen, og det kom i de rengjorte tarme. Senere blev der oprettet et frysehus i Kolt, hvor man kunde leje en fryseboks og få kødet frosset ned. Der var visse dage i ugen og visse tider på dagen, man kunne komme ind og hente de frostvarer, man nu skulle bruge i de næste dage. Lidt besværligt, men det gik. Vi havde jo ikke bilen at køre i, så det var på cykel, transporten foregik. Det var ikke før efter krigen, at hjemmefrysere blev almindelige.

Ved siden af Brugsen, var der en åben plads, vel en legeplads til skolen, og ved siden af den, lå skolen — en lang rød bygning langs gaden. Der var både lærebolig og skolestuer i samme bygning. Sidst i 30'erne blev der bygget en ny skole og en ny lærebolig, hvor der før var legeplads, men bygningerne lå hver for sig. Senere hen blev Ormslev skole lagt ind under Hasselager skole, og bygningerne i Ormslev blev solgt til andre formål. Blandt andet en boldfabrik, et stykke tid, for senere at blive lavet om til beboelse.

Mellem Krogården og den gamle skole lå der et lille hus beboet af et ældre ægtepar. Huset ligger der endnu.

Så kommer Krogården. Der bor Poulline og Aksel Jensen. De havde landbrug med lidt jord lige ved siden af gården. De havde også jord to andre steder i byen. De havde præstegårdsjorden i forpagtning og noget mere længere oppe i byen.

Så svinger vejen hen mod og ned ad bakken. Inden bakken ligger der nogle små huse og en lille vej drejer mod højre, hvor der ligger et par andre små huse. Hvor bakken begynder at gå nedad, ligger der et lille hus på hver sin side af vejen. I huset på venstre side bor ringer og graver Thorvald Thomsen. Længere nede på samme side, atter et lille hus, boede Riffenstein med alle sine børn. Så drejer vejen ned til venstre, ned til "Snævret", hvor der ligger et par små

ejendomme. På den anden side af svinget ligger et højt hvidkalket hus. Hvem der boede der, aner jeg ikke.

Efter det høje hus, kommer gartner Mortensens ejendom. Hans stuehus ligger lige på hjørnet ned til Ballevejen og er stråtækt. Han har drivhuse og gartneri nord for huset. Siden er huset brændt, og der er opført et rødstens, to-etages hus længere inde på grunden. Der er kommet en ny ejer, Åge Petersen, som drev gartneriet videre.

På den anden side af vejen går der en privat vej ind til højre. Den førte hen til Svejstrups grusgrav og hen til to ejendomme lidt længere henne. Den første er en gård, og i trediveerne boede der en mand som hed Guldmand. Senere blev den købt af en ung mand, som hed Karl Andersen. Han var landmand, men senere gav han sig til at lave gyllevogne, mens han passede jorden ved siden af. Lidt længere henne på vejen lå en lille ejendom med lidt jord til. Nu i år 2004 bor Mek-Pek, ham sangerens, forældre der.

Oppe i Ormslev lå Steffen Bertelsens ejendom på hjørnet af Åbovejen. Han var vognmand og havde heste som trækraft til sin arbejdsvogn. Det var en vogn med jernringe på hjulene. Han kørte meget for kommunen, både i Ormslev-Kolt og i Aarhus Kommune. Der var langt til Aarhus, så han måtte tidligt afsted om morgenen. I den mørke tid havde han en flagermuslygte hængende mellem baghjulene, så folk kunne se ham. Jeg så ham sommetider om aftenen, når han kom kørende fra arbejde med den tændte lygte dinglende mellem baghjulene. Steffen Bertelsen havde et lille stykke jord, nord for ejendommen, hvor der var græs til hestene. Senere blev Åbovejen lagt nord for ejendommen, så den var lige med vejen gennem Ormslev, og resten af Steffens mark blev brugt til fodboldbane. Vejen gennem Ormslev fortsætter mod vest, går gennem Åbo og videre mod vest. Lige uden for Ormslev ved Åbovejen ligger en gård, som ejes af Åge Jørgensen. Han havde kvægavlsforeningens tyre opstaldet og skulle passe og fodre dem. Han havde herudover sit eget landbrug og kvægbesætning at passe. Lidt længere ude boede Søren Hougård, og på den anden side lå en stor villa beboet af en enlig dame. Og så sidst i rækken mod Åbo, boede Svend Spanner på sin gård, og hans jord gik ud til åboskellet og ned mod Ormslev Station. Der gik også en vej til venstre for Steffens ejendom, Gammelsøvej. Den gik forbi flere gårde og forbi Gammelsø, som nærmest var en mose. Den tilhørte flere lodsejere, men er i dag fyldt op med jord fra nybyggeri. Vejen går ud til Åbo

skole, hvor den går ud i Åbovejen og ender i Edslev. Rishøjvejen går fra Gammelsøvej, omkring Rishøj, og ender ude i den nuværende Buggegårdsvej (2005).

Vi begynder ved vestenden af Ormslev men på sydsiden af vejen. Der ligger et lille hus, hvor vejen drejer til Edslev. Der bor et ældre ægtepar. De har et lille hønsehold, og efter høst, når bønderne har fået kornet fra markerne og i hus, går de to gamle mennesker ud på stubmarkerne og samler kornaks, som er spildt under høsten. Kornet er til hønsene. Hvor meget de har samlet, ved jeg ikke, men det siger lidt om, hvor nøjsomme de var. Så kommer der en lille ejendom lidt ude på Gammelsøvej, som dengang var beboet af en enke, og fortsætter vi ud ad Edslevvejen, kommer vi først til Rishøjvejen og dernæst til Svaneborg, som dengang ejes af Olaf Fogh, senere af hans søn Svend. Nedenfor på den anden side af vejen, var der en stor mose, der blev kaldt Gammelsø, som nu er fyldt op med jord og bliver dyrket. Længst ude ved Edslev-Åbovejen, ligger en lille ejendom, som før i tiden var Åbo skole. Tilbage til Rishøjvejen. Den første ejendom, der ligger ved vejen, var før i tiden ejet af Jens Tomsen, som havde en fin kvægbesætning, som så blev ført videre af en søn, Johannes. Så vidt jeg ved, solgte han besætningen inden hans søn, Poul, overtog gården. Han var udlært tømrer. Længere ude på Rishøjvejen lå yderligere en gård og to mindre ejendomme. I gården boede i sin tid Aksel Jensen, som var sognerådsformand i en periode. Gården blev siden solgt til Frede Holm fra Kolt. Inden vi kommer ud til Koltvejen, ligger en lille ejendom, som var ejet af Asger Kristensen.

Vi går til forsamlingshuset i den vestlige del af byen.

Lige efter svinget til Edslev ligger Forsamlingshuset. Det er af nyere dato og bestyres af Georg Bertelsen og hans kone, Kirsten. Georg Bertelsen ejer og kører rutebil, Pinds Mølle-Aarhus-ruten. Ruten blev oprettet midt i 1930'erne. Rutebilen og Hammelbanen var de eneste forbindelser til Aarhus dengang. Forsamlingshuset blev brugt til møder og fester. Men der var vist også gymnastik på et tidspunkt i huset, så vidt jeg husker. Der var fodbold i byen, og det foregik på Steffens Bertelsens græsmark. De var vist ikke ret højt oppe i serierne.

Lige bag forsamlingshuset, lidt tilbage, lå et par huse, og før i tiden var der også en branddam. Stedet dernede blev kaldt "Gyden". Der boede to familier. Den

ene hed Laursen, og de havde flere sønner, og den anden familie hed Overballe, og manden dér var murer. De havde flere børn, hvoraf de to også var murere. De har blandt andet bygget de to første huse på Koltvej, og de var de eneste huse dér i lang tid. De ligger der endnu.

Oppe ved gaden igen og i det næste hus boede Rasmus Kristensen, som havde et brødudsalg.

Mellem Rasmussen Kristensen og købmand Amdisen gik en smal vej om til et lille hus, som var beboet af en gammel dame, som hed Else Marie Juul, og som var en søster til min bedstefar, der boede oppe i den anden ende af byen. Hun havde en ret stor have. Det jeg husker mest ved haven, var et stort rødblommetræ nederst i haven, og blommerne smagte så godt. Og så havde hun radio. Det havde vi ikke derhjemme.

Dernæst kom købmand Amdisen, hvis forretning havde facade ud til gaden. Det var kun en lille butik med de mest almindelige dagligvarer, og så havde han lidt kulsalg i sække. Amdisen arbejdede meget ude, vist nok i Aarhus, og turen derud foregik på cykel. Fru Amdisen passede butikken til daglig. En dag, Amdisen kom hjem fra arbejde, gik jeg oppe i marken, og så han kom cyklende hjemad. Og pludselig begyndte det at ryge op fra hans jakke. Han sprang af cyklen og gned jakken grundigt. Han havde haft røget på sin pibe på vej hjem — og så i lommen med den, da den ikke kunne mere. Han fik ilden slukket og kørte hjem.

Ved siden af Amdisens forretning ligger et lille hus med gavlen til gaden. Det kaldtes "Enkesædet". Det har været beboet af flere præsteenker i tidens løb, og i dag 2004 kaldes det endnu "Enkesædet".

Lige før kirken går der en vej op langs kirkegårdsdiget, og den går op til den gamle præstegård, som engang husede præsten og hans familie. Præsten drev selv jorden, som hørte til. Siden er der bygget en ny præstebolig ved siden af den gamle gård og syd for kirken, og gården er nedlagt.

I 1860'erne hed præsten i Ormslev Teilmann, og han boede i den gamle præstegård, og der var landbrug til gården dengang. Jorden til gården strakte sig mod syd, men der var også jord øst for Ormslev, som hørte ind under præstegården, det nuværende "Nødskov". Teilmann havde to sønner. Jørgen, som blev præst for Bering Valgmenighed, og Samsø Teilmann, som var landmand, og han købte/fik jorden på Nødskov.

Præsten i Ormslev i 30'erne hed Kokkenborg. Han drev ikke gården; den var forpagtet ud. Han havde en søn, som dengang var en otte, ni år. Og ham elskede præsten, det kunne naboerne sommetider høre (den man elsker, tugter man).

Gården blev revet ned for mange år siden, og der er bygget nye huse på noget af jorden.

Næst efter den gamle præstegård ligger kirken, lidt længere ned mod gaden, men på en lille forhøjning. Næsten alle gamle landsbykirker ligger på det højeste punkt i området. Det er en typisk dansk landsbykirke, med hvide mure og rødt tegltag og med spir på klokketårnet. På nordsiden af kirken, kan man se, at der har været ændret på bygningen gennem årene. Måske er indgangen blevet flyttet. Den ligger nu på sydsiden af kirken. Kirken er bygget omkring år 1700.

Ormslev Kirke, 1920, Ormslev Kolt Lokalhistorisk Samling.

Naboejendommen til kirken er en gammel gård, som er beboet af et par ældre søskende, manden, Søren Nedergård, og hans søster. Gården blev drevet, som de fleste blev den gang, med nogle få kreaturer og nogle svin. Søren var ikke den mest driftige mand i byen, og bygningerne var ikke de mest vedligeholdte. Laden, der lå helt ud til fortovet, kunne man til sidst se ind igennem muren, og se hvordan smågrisene morede sig i dybstrøelsen. Soen havde nok et rum for sig selv. Om vinteren var vi sommetider ude at kaste sne på kommunevejene. Og en dag var far og jeg ude at kaste sne sammen med nogle andre, deriblandt Søren Nedergaard. Vi kastede sne ikke langt fra byen den eftermiddag, og Søren ville give kaffe. Det sagde vi ikke nej til, for blev vi ikke færdige i dag, med at kaste sne, så blev vi det vel i morgen, hvis det ikke var føget til igen. Nå, men

vi gik ind til Søren for at drikke kaffe, og hans søster satte godt med brød og kaffe på bordet, og vi tog os for af brødet. Det var koldt udenfor, og det var godt at komme ind i varmen og få noget varm kaffe. Men for Sørens vedkommende blev det for meget, og så faldt Søren i søvn. Vi andre drak kaffen færdig, sagde tak for kaffe og gik ud for at fortsætte med snekastningen. Jeg husker ikke, om vi fik Søren med igen.

Sørens gård hed "Buggegaard", og før i tiden var den ejet af en mand ved navn Bugge, og han havde rang inden for militæret. Vejen Ormslev-Kolt er opkaldt efter gården og hedder i dag "Buggegårdsvej".

Næst efter "Buggegård" ligger der et langt hus, et stykke fra vejen, med have/jord ned til gaden. Huset var stuehuset til en gård, som har ligget der engang. Vi har kaldt det "Mommensens hus", men det ved jeg ikke, hvor kommer fra. Vel en der har ejet gården en gang.

Inden det næste hus var der et stykke dyrket jord, som Aksel Jensen, fornedet i byen, havde lejet.

Så kommer der et lille hus med et lille værksted ved siden af. Der boede Gudrun og Aksel Bruus. Han var cykelsmed, men det var vist mest i sin fritid, for jeg mener, at han gik på arbejde til daglig. Gudrun kørte taxa i nogle år. Det kneb vist lidt med kørslen, da rutebilen holdt sit indtog midt i 30'erne.

Det næste hus var en gård, som var ejet af Marie og Magnus Kirkegaard. Den lå på hjørnet af Ormslevvej og Koltvejen. Han havde mælkekørsel i nogle år. Hans mark lå langs Hesselballes jord ned til bækken, som kom omme fra Rishøj. Han var ikke den driftige landmand. Det varede lidt længe med at komme ud og få begyndt at så om foråret, og det var dengang vi havde roer. Han fik roerne sået længe efter vi andre, havde sået vores, men fik dem ikke tyndet ud alle sammen. Rækkerne blev for brede til sidst. Han solgte senere gården og blev arbejdsmand. Gården er siden blevet handlet med flere gange. Nu er der autoværksted i gården. I februar 2005 blev udhusene revet ned, kun stuehuset står der endnu. Nu er der bygget tre dobbelthuse på hjørnet, hvor gården lå. Jorden til gården blev lagt ind under Hesselballe i 1969. Omkring hjørnet, ud på Koltvej, ligger et lille hus næstefter. Det er ejet af min bedstefar. Min bedstemor døde i 1925, og der boede min bedstefar, til han døde i 1932. De sidste år havde

han en ældre dame — Edit Tranum — som hjalp i huset. Vi boede derinde et halvt års tid efter, at gården var brændt i 1928. Efter bedstefars død blev huset solgt til murer Nielsen, som havde det i mange år.

Ved siden af bedstefars hus var der en lille ejendom på en halv snes tønder land, hvor manden hed Rasmus Nielsen, og den blev senere overtaget af en søn, Jul Nielsen. Han dyrkede jorden og havde i flere år en mælketur til mejeriet "Lykkedal". Han havde to nordbakker at køre med.

Det næste hus lå lidt længere ude på Koltvejen; et hvidkalket hus, og der boede skrædder Nielsen. Han har jo nok syet tøj engang, men var en ældre mand, den tid jeg husker. Lidt længere ude lå et statshusmandsbrug, også med ti tønder land. I 1930'erne hed manden her Martin Holm. Foruden at passe jorden, arbejdede han hos fællesforeningen, FDB, i Viby. De havde en pige og en dreng, der var på alder med mine to større søskende. De hed Rigmor og Åge, og de gik også på Friskolen i Kolt. Familien rejste senere til Åbyhøj. Marinus Lund købte ejendommen og solgte den senere til en søn, Viggo Lund.

Modsat side af vejen lå Rottenborg, som den blev kaldt. En lille ejendom uden driftjord men med en stor have indeholdende nogle store, gamle frugttræer. Der har nok været mere jord til ejendommen engang. Husene var også gamle. Den første jeg husker, som boede der, var en midaldrende mand ved navn Bertholdt Hansen. Der var et stuehus og et lille udhus, der lå over for hinanden, med en lille gårdsplads i mellem. Og i udhuset havde han kaniner i alle afskygninger, men de fleste var racerene. Og det var i den tid, vi, jeg og mine brødre, også havde kaniner. Vi kom derover og byttede eller købte nogle nye dyr, hvis der skulle nyt blod i besætningen.

Den næste ejendom, også en statsejendom, lå på hjørnet af Koltvej og Rishøjvej. Manden dér, som hed Petersen, var smed og drev smedeforretning derfra i nogle år. Han havde flere børn; Lydia, Georg og Aksel. Georg, som boede hjemme, var daglejer hos far i nogle år, men så blev han gift med Dagmar Ilsø, og de købte en ejendom ... jeg tror det var i Mesing. Da deres Far døde, overtog Aksel Ejendommen og drev jorden, ved siden af andet arbejde, i mange år. Senere solgte han den til Jørgen Glassborg. Han er elektriker og var i mange år

ansat hos Viby Elværk. Han er leder i Hasselager Husflidsforening. Det var lige dén lille rundtur.

Efter at mælkekusken havde hentet mælken, blev der efterhånden liv i byen. Dyrene, der var blevet malket til morgen, skulle nu ud på græsmarken og have deres foder der. De der boede op til deres marker, kunne jo lige drive deres dyr ud, andre måtte have grimer på kreaturerne og koble dem sammen, så der var styr på dem. Der kunne kobles mange dyr sammen. Hjemme havde vi 15-16 køer, og i mange år trak vi dem ud på græsmarken i et koppel. Det var ikke altid, at græsmarken lå lige uden for stalden. Senere, da elhegnet kom, blev det nemmere at sætte hegn helt op til stalden. Aksel Jensen i Krogården måtte trække sine køer op gennem byen, da hans mark, som var lejet, lå ud mod syd og vejen ud til marken lå oppe midt i byen. Det var et fast indslag i byens daglige liv. Om aftenen skulle de så den anden vej.

Så var det dem, der skulle på arbejde om morgenen. Steffen Bertelsen kørte tidligt af sted med sine heste og arbejdsvogn ud mod Aarhus, eller hvor han nu skulle arbejde. Og Svejstrup lå heller ikke på den lade side; han var også tidligt ude at køre. Der var flere arbejdere i byen, og de prægede også bybilledet om morgenen. Der var megen arbejdsløshed i 1930'erne, og der var flere arbejdere i Ormslev, der var arbejdsløse. De gik til kontrol på kommunekontoret, som vistnok lå i Kolt. Der var flere, der gik turen, så gik den tid da. Købmand Amdisen svang sig på cyklen og kørte mod Aarhus.

Klokken halv otte lukkede Brugsen og Købmanden butikkerne op, og de første kunder kunne komme ind og handle. Brugsen var indrettet i den østlige ende af huset, og beboelse i den vestlige ende. For enden af gangen, der førte op til butikken, var der en Benzintank.

Hen på formiddagen kom mælkekuskene tilbage fra mejeriet med returmælk, skummetmælk og kærnemælk og de tomme spande. Senere kom så mælkeemanden, der solgte mælk til byens borgere, kørende i sin hestetrukne mælkevogn. Han havde sød-, skummet- og kærnemælk i 40-liters spande med en aftapningshane for neden. Derforuden havde han også fløde, smør og ost til kunderne. Mælken blev målt af i litermål og hældt i kander eller fade, eller hvad kunderne nu kom med. Han begyndte i den ene ende af byen og fortsatte op gennem byen. Hvor langt han kom ud på Koltvejen og Rishøj, husker jeg ikke.

Mælkeemanden fik turen ved at give tilbud på den ved licitation. De første, der solgte mælk, havde heste og vogn, men senere overtog bilerne kørslen.

Hen på formiddagen, vel en gang om ugen, kom fiskemanden kørende fra Kolt. Før han nåede helt ind til byen, begyndte han at råbe og falbyde sine fisk, så det næsten kunne høres over hele byen. Han kørte så turen ned gennem byen og solgte sine fisk. Så flokkedes byens katte sig om vognen, for tit skar fiskemanden hovedet af og tog indvoldene ud af fisken for kunden, og det var det, kattene ventede på.

Et andet islæt i bybilledet, var brødkusken, som kørte rundt med brød, rugbrød, sigtebrød og andre bageriprodukter en gang om ugen.

EFTERSKRIFT

De fleste gamle landsbygårde lå samlet inde i landsbyerne i gammel tid, og havde deres marker i vifteform ud fra gårdene. Dette mønster tegner sig også i dag, og vi kan følge det på de gamle bykort.

I landsbyen Ormslev, er det tydeligt at se. Gårdene lå på begge sider af vejen ned gennem byen, og markerne gik ud fra de enkelte gårde og blev bredest ude, hvor de endte. Tit endte de ved skellet til nabosagnet.

Nogle enkelte gårde lå ikke lige ved deres marker, men ikke langt derfra. Hesselballe lå i gamle dage bag ved Bernstorn og havde ikke langt til marken. Men det bredeste af marken lå i den modsatte ende. Derfor blev gården vel flyttet ud midt på marken.

I tidernes løb, er der sket mange udstykninger fra de gamle oprindelige gårde. I de første snese år af 1900-tallet, blev der udstykket mange små landbrugsejendomme på cirka fire tønder land. Statshusmandsbrug kaldtes de, da det var staten, der finansierede dem. Køberne af dem, måtte have andet arbejde ved siden af, for at leve af dem.

EN DAG I DET GAMLE ORMSLEV I 1930-40'ERNE

Jeg har prøvet at skildre det gamle Ormslev, hvordan gårde og huse lå i forhold til hinanden og lidt om menneskerne i dem.

I skrivende stund er der en del forandret i bybilledet, og der er ikke mange af de gamle beboere tilbage i byen.

Engene har været en del af min arbejdsplads gennem 40-50 år. I den tid har jeg haft mange oplevelser dernede. Vi havde de største kvier til græsning dernede om sommeren. De gik på det yderste stykke græs. Det inderste stykke tog vi først et slæt hø af, inden kvierne også kom ind på det.

Når vi slog græs til hø, havde vi tit følgeskab af storken, som gik bag slåmaskinen og samlede frøer, snegle og andet spiseligt. Storken holdt sig lidt på afstand af slåmaskinen, men var ellers ikke særlig generet af os. Andre tider kom den og slog sig ned mellem de græssende kreaturer for at finde føde, måske til de sultne unger. Storken havde rede på sydgavlen af laden på Constantinsborg.

I en sandskrænt ved siden af engvejen, havde mursvalerne deres redehuler ind i skrænten, og der kunde sommetider være mange huler. Ræven har vi også sommetider haft besøg af i engen, når vi slog græs. En gang jeg slog græs, som skulle bruges til hø, havde jeg følgeskab af ræven. Den fulgte efter slåmaskinen, på afstand, fra den ene ende og et stykke hen på siden af stykket. Den forsvandt så, men kom så tilbage, da jeg igen begyndte ved enden. Det gentog sig flere gange. Den gik nok og fangede mus, som var blevet forstyrret af slåmaskinen.

Nå, men græsset blev slået og vendt flere gange, de næste to dage. Jeg rev det sammen sidst på andendagen og ville så presse det dagen efter.

Om natten regnede det meget og næste dag, vi kom derned, svømmede mågerne i vandet, som havde oversvømmet engen og høet i nattens løb. Nå, men presses skulle høet i hvert fald ikke. Vandet forsvandt, og høet blev liggende, hvor det lå. Høet forsvandt, og året efter var det ikke at se, hvor det havde ligget.

I sin tid, da engene blev fordelt til bønderne i Ormslev, var det de gårde med indkørselsport i sydsiden og de største gårde, der fik de største stykker eng. Engene blev fortrinsvis brugt til græsning til kreaturerne. Nogle steder blev der også skåret tørv til eget brug. I flere år var det naturgræs, der var dominerende,

men efterhånden, som der blevet sået kulturgræs, tog de overtaget. Den gang var der endnu vilde blomster i engen, såsom engblomme, engkabbeleje, gøgeurt og også kæruld, kunne man se. Så sent som i trediveerne, har jeg plukket kæruld i engen.

I 1930'erne blev vores eng drænet. Det foregik i vinterhalvåret. Det var med håndkraft, skovl og spade og fars to karle og vores nabo, Mister, som han blev kaldt. Han havde været i Amerika som ung. Han forestod arbejdet; han havde været dræningsmester før i tiden.

Året efter skulle engen pløjes. Dertil havde far lejet Hedeselskabet, der havde en stor enfuret plov til traktortræk. Den blev vist brugt til at pløje heder med. Aldrig har jeg set så stor en plov. Det var før traktorerne blev almindelige i landbruget. Der skulle pløjes meget dybt, for at få den gamle enggræstørv godt i jorden. Det gik vist ikke uden lidt vanskeligheder.

Langs engdraget var der to kanaler, som dannede sogneskel mod nord og samtidig byskel til Skibby og Årslev. Det er ret almindeligt, at vandløb, bække og åer, danner skel mellem byer eller sogne (eksempelvis er Mads' bæk byskel mellem Ormslev og Lemming). Landkanalen var nærmest et kloak afløb fra Ormslev og mejeriet. Den var sommetider helt hvid af skyllevand fra mejeriet. Den midterste kanal tog vandet fra drænrørene og blev pumpet ud i åen, neden for Constantinsborg, hvor der stod et pumpehus. Åen blev mange steder brugt til at vande kreaturerne. I den midterste kanal, afvandingskanalen, var der sommetider haletudser, som så senere blev til frøer/tudser. Ål var der også i kanalen. Det viste sig ved pumpehuset, hvor de sad fast i et gitter, som skulde tage græs og andre faste ting.

Engene har flere gange været oversvømmet om vinteren. Et efterår blev den oversvømmet efter en periode med meget regn. Det var mens kvierne endnu gik dernede. Det eneste sted der var tørt, var ude på diget. Der gik de et par dage, indtil vandet atter trak sig tilbage.

Om efteråret når vi skulle have kvierne hjem, foregik det nærmest i løsdrift. Vi fangede nogle stykker til at trække med foran, og så — for det meste — fulgte

de andre med bagefter. Nogle gange var der et par stykker, der tog en tur ud på egen hånd.

SØEN ANNO 2003

I marts 2003 blev vandet fra åen ledt ind i engene mellem Skibby og Ormslev, som så efterhånden skulle blive til en sø i forlængelse med Brabrand sø. Og i de forløbende år ser det ud til, at det lykkedes. Engenes oprindelige formål var græsning til kreaturer, og da kreaturerne efterhånden forsvandt fra gårdene, blev det til korndrift i engene, og det lykkedes ikke altid lige godt. En del af engene blev drænet i 1930'erne, og det virkede ikke længere optimalt. Jorden havde sat sig, og rørene lå sommetider i bagvande. Engene havde haft sin tid.

Mange har været meget positivt indstillet for åbningen af søen og det fugleliv, der er blevet i søen. Fugle af mange arter — og det er herligt at se på.

For nogen tid siden var der et stykke i Aarhus Stiftstidende, fra et par lystfiskere, der var utilfredse med alle de fugle, der kom til søen. De åd fiskeynglen, påstod de. Et andet par, biologer, udtalte sig også i Stiftstidende, at fiskene og fiskeynglen havde det udmærket. Hvad skal man tro? Der bliver nok et par fisk til lystfiskeren, ellers må de finde andre "græsgange" at fiske i. De overlever nok.

Fuglene skal da også leve, og det er vel også dem, størsteparten af dem, der går tur omkring søen, nyder synet af. Det er et herligt syn at se alle de forskellige fuglearter, der befinder sig rundt om i søen.

Fiskene svømmer som regel under vandet, så det er ikke dem, folk kommer for at se.

Søen fik også et navn: "Årslev Engsø", blev den kaldt. Det var vist ikke det rigtige navn til søen. For det første ligger det største stykke eng i Ormslev sogn (med Constantinsborg) og for det andet er Skibby mere knyttet til den gamle fjord, som førhen gik ind i landet og som Skibby har sit navn efter. Så en af de to byer burde søen have sit navn efter. Hvem "præsten" har været, der har stået for dåben, aner jeg ikke. Måske en fra naturfredningsnævnet, der ikke er stedkendt. På søens nuværende beliggenhed, lå de gamle Ormslev enge, hvor egnens piger og drenge gik og slog græs, rev og stakkede hø.

Dette et tilbageblik fra en gammel Ormslevgenser.